

تطبیق مؤلفه‌های فنی و زیباشناختی در جل اسب قشقایی و شاهسون

مقاله پژوهشی (صفحه ۲۲۲-۲۰۴)

محمد افروغ^۱

۱- استادیار دانشگاه اراک، گروه آموزشی فرش (نویسنده مسئول)

DOI: 10.22077/NIA.2022.4492.1499

چکیده

جل اسب، یکی از انواع مهم دست‌بافته‌های عشایری است که در گذشته و به واسطه نوع زندگی عشایر، کاربرد قابل توجهی داشته است، لیک در اثر تغییر شیوه زندگی، این بافته با دارا بودن بُعد هنری، صرفاً به یک اثر با قابلیت‌های هنری بومی و تزئینی در جهت کاربرد در زندگی معاصر، مورد توجه قرار گرفت. نقش‌پردازی و آفرینش انواع نقوش هندسی و انتزاعی برگرفته از طبیعت و محیط پیرامون بافنده و رنگین نمودن آن‌ها با استفاده از رنگ‌های طبیعی، وجه زیباشناختی این بافته‌ها را امروزه بیش از پیش عیان می‌سازد. عشایر قشقایی و شاهسون، دو نمونه از ایل‌هایی هستند که در بافت جل‌های نقش و نگارین، از شهرت بالایی برخوردارند. در این مقاله سعی بر آن است تا با رویکردی تطبیقی و انتخاب نمونه‌هایی شاخص هنری، به معرفی، تحلیل و مستندنگاری ابعاد فن‌شناختی و زیباشناختی جل‌های این دو ایل پرداخته شود. بدین روی، پرسش اصلی این است که مؤلفه‌های فن‌شناختی (فنون بافت) و زیباشناختی (نقوش و رنگ‌ها) و اشتراکات و افتراقات در جل‌های قشقایی و شاهسون کدام است؟ این مقاله از نوع پژوهش کیفی و روش تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی است. شیوه گردآوری داده‌ها توأمان کتابخانه‌ای و جستجو در سایت‌ها و مجموعه‌های معتبر است. برخی از یافته‌ها چنین است: فنون بافت در جل‌های قشقایی نسبت به جل‌های شاهسون متنوع‌تر و بیش‌تر است. در بافت جل قشقایی از فنون پیچ‌بافی (سوزنی)، قالی‌بری (ترکمن نقش)، جاجیم‌بافی (آبی‌بافی) و تلفیقی از این فنون، استفاده می‌شود اما در بافت جل شاهسون از فن پیچ‌بافی یا در اصطلاح سوماک و در برخی موارد نادر هم گلیم‌بافی بهره برده می‌شود. هم‌چنین تنوع در نقش‌پردازی در جل‌های شاهسون بیش‌تر است. در کاربرد رنگ‌ها، بافندگان دو ایل غالباً از رنگ‌های یکسانی بهره برده‌اند. جل‌های شاهسون بزرگ‌پارچه و مستطیل شکل بوده اما جل‌های قشقایی کوچک‌پارچه و غالباً مربع شکل هستند.

واژه‌های کلیدی: جل اسب، عشایر قشقایی، عشایر شاهسون، فن‌شناسی، زیبایی‌شناسی.

1- Email: m-afrough@araku.ac.ir

مقدمه

جل‌ها به‌عنوان بافته‌های محافظ بدن اسب، یکی از مهم‌ترین و چشم‌گیرترین نوع دست‌بافته‌ها هم به‌لحاظ کاربرد و هم از منظر زیباشناختی به‌شمار می‌رود و از آن جهت ارزشمند و گرامی است که آینه و بازتاب بخش بزرگی از سنت‌های اصیل ایرانی و انعکاسی از ارزش‌های هنری طبیعت است. جل‌ها در ساختار و شکل کلی، یکسان و شبیه به هم هستند اما در ابعاد و اندازه‌ها متفاوت و با نقش‌ها و طرح‌های گونه‌گون مطابق با فرهنگ، سلیقه و باور بافنده و رنگ‌های متنوع و خاص هر منطقه، بافته می‌شود. امروزه به‌لحاظ تغییر شیوه زندگی و یکجانشینی عشایر، بافت جل در بسیاری از مناطق و ایل‌ها به جز مواردی بسیار محدود به‌خصوص در جغرافیای شاهسون و قشقایی که بیش‌تر جنبه سفارش دارد، منسوخ شده‌است.

جل‌ها تقریباً در بین همه عشایر ایرانی و همسایگان شمالی هم‌چون عشایر حوزه آسیای مرکزی (جمهوری آذربایجان)، قفقاز و آسیای صغیر، بافته شده، معمول و مرسوم بوده‌است. از منظر طرح و نقش در بین عشایر مختلف ایران، از تنوع بی‌شماری در ساختار بافت و نقش‌پردازی برخوردار است. این کثرت تنوع، به‌خوبی در جل‌های قشقایی و شاهسون نمودار است. بافنده عشایری در بافت انواع دست‌بافته‌ها، علاوه بر تمرکز در فن و کیفیت بافت، همواره به بُعد زیباشناختی و آفرینش نقش و نگاره‌های رنگین بر مبنای قدرت ذهن و خلاقیت و نوآوری تجربی و بهره‌گیری از محیط پیرامون، طبیعت و عناصر آن، توجهی ویژه داشته‌است. معرفی، تحلیل و بررسی ابعاد فنی و زیباشناختی جل‌های قشقایی و شاهسون با نگاهی تطبیقی در دستور کار این مقاله است. لیکن برای این منظور، نویسنده با توجه و در نظر گرفتن مؤلفه‌ها و شاخصه‌های هنری و تجسمی (نقش‌ها، نقش‌پردازی، رنگ‌بندی) سعی در انتخاب نمونه‌هایی جهت رسیدن به هدف نموده‌است. از این رهگذر و با عبور از جل‌های شبیه به هم و عناصر مشترک و یکسان در عناصر فنی و هنری، برای هر ایل تعداد ۱۵ جل شاخص انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفت.

پیشینه تحقیق

در میان دست‌بافته‌های عشایری، جل‌ها نمونه‌های منزوی

و جامانده از منظومه پژوهش هستند. در این راستا، کتاب جل‌های عشایری و روستایی ایران (تناولی، ۱۳۷۷)، تنها نمونه اختصاصی می‌باشد که یک یا دو نمونه از جل‌های مناطق مختلف ایران را معرفی نموده‌است. هم‌چنین در کتاب قدیمی دست‌بافته‌های روستایی و عشایری فارس (پرهام و آزادی، ۱۳۷۱)، نویسنده صفحاتی را به معرفی و توضیح جل اسب و نمونه‌هایی از آن اختصاص داده‌است (صفحه ۱۰۵-۹۷). در سال‌های اخیر کتاب سواران شرق (صباحی، ۱۳۹۷)، نیز اختصاصاً به مبحث پوشش و تزئینات اسب پرداخته‌است که متأسفانه نویسنده این پژوهش بدان دسترسی نداشته‌است. هم‌چنین در مقاله پژوهشی جل‌های نقش طاووسی قشقایی (افروغ، ۱۳۹۹)، مطالعه و بررسی جل‌های نقش طاووس و معرفی نمونه‌هایی از آن‌ها مورد پژوهش و تحلیل قرار گرفته‌است. در این مقاله سعی بر آن است تا با شناسایی، انتخاب و معرفی نمونه‌هایی جدیدتر از جل‌های قشقایی و شاهسون، ابعاد فنی و هنری موجود در آن‌ها شامل فنون بافت به‌کار رفته و نیز انواع نقوش و طبقه‌بندی آن‌ها، کاربرد انواع رنگ‌ها و نیز ابعاد و اندازه‌ها با رویکردی تطبیقی، به یافته‌هایی جدید، افزوده گردد.

تاریخ پدیدار گشتن جل اسب

بنابر اظهار نظر برخی از محققان سابقه حضور جل به عصر مفرغ (در هزاره دوم پ.م) و پس از آن و هم‌زمان با ظهور صنعت مفرغ و ساخت انواع ابزارهای مربوط به فرهنگ اسب‌داری و اسب‌سواری می‌رسد. تصویر ۱، یکی از اسنادی است که فرضیه ظهور جل و پوشش اسب و قدمت دیرینه آن‌را به اثبات می‌رساند. «شکوفایی هنر جل‌بافی در عشایر کوچ‌رو یادآور دوران رونق هنر و صنعت لگام و دهنه‌سازی مفرغ در تمدن لرهای نخستین است که پا به پای هنر جانورنگاری عصر برنز لرستان (هزاره دوم پ.م) عالی‌ترین جلوه هنری زمانه گردید. در این دوران بود که همه مهارت‌ها و هنرمندی‌ها و صنعت‌گری‌ها از اسب آغاز می‌شد و به اسب پایان می‌گرفت. بسا که هنر اعظم جل‌بافی ادامه بی‌وقفه همان هنر اعظم لگام‌سازی پیش از تاریخ لرستان باشد و این اندیشه گران‌مایه از همان‌جا برانگیخته شده باشد از این رهگذر جل

مبین آن است که ایرانیان از دیرباز توجه خاصی به روانداز اسب داشته‌اند و آن‌را بخشی از آرایش اسب و میراث فرهنگی خود می‌داشته‌اند و نیز معلوم گردیده که از همان ادوار اولیه، ایرانیان اغلب اسب‌پوش‌های خود را چون فرش می‌بافته‌اند حال آن‌که تورانیان آن‌را از نمد می‌مالیده‌اند.^۳ از این رو در میان کشورهای تولیدکننده فرش که دارای سنت بافندگی هستند، هیچ کشوری را نمی‌توان یافت که در قسمت رواندازهای اسب به اندازه ایران غنی بوده است (تناولی، ۱۳۷۷، ۵۷). پوشش اسب به‌طور ویژه جل‌های مناطق مختلف ایران، از کیفیت، خلاقیت و ظرافت پسندیده‌ای در میان دست‌بافته‌های عشایری برخوردار است. «کیفیت و کمیت پوشش‌های اسب در ایران، در حدی است که در هر شرایطی می‌بایست بخشی از فرش‌بافی ایران به حساب آید» (پیشین).

تصویر ۳: پوشش اسب (منبع: URL2/URL3)

تصویر ۴: بالا: جل اسب ترکمنی. میانه: روزینی قشقایی و نمد زین ترکمن. پایین: روزینی ملایری و ترکمنی. (منبع تناولی، ۱۳۷۷: URL4/84)

اسب می‌تواند تمام‌ترین جلوه بافندگی عشایری باشد» (پرهام و آزادی، ۱۳۷۱: ۹۸). در منابع دوران اسلامی، نگاره‌های به‌جای مانده از نقاشی ایرانی به‌ویژه از دوران ایلخانی و صفوی، مصداق‌های عینی از این دست‌بافته به‌شمار می‌رود و این مهم خود نشان‌دهنده وجود جل‌های زیبا و نقش‌پرازی از این دوران و پیش از آن است. تصویر ۲، نمونه‌هایی از جل‌های مینیاتوری را نشان می‌دهد.

تصویر ۱: ریتون با نقش جل اسب و نقوش جانوران و پرندگان، ماکو، قرن ۸ پ.م (منبع: www.LosAngeles.Museum)

تصویر ۲: جل اسب با نقش سیمرغ (منبع: URL1)

انواع پوشش‌ها و تزئینات مربوط به اسب

پوشاندن بدن اسب به‌منظور تزئین و محافظت در برابر آسیب ناشی از نبرد، سرما، عرق‌گیر و به‌منظور تسهیل در سواری و جابه‌جایی بار، یکی از تمهیداتی است که از گذشته‌های دور و از زمان رام کردن اسب همواره مورد توجه انسان بوده است (تصاویر ۳). از رایج‌ترین پوشش‌های اسب یا اسب‌پوش‌ها می‌توان به جل به‌عنوان دیرینه‌ترین پوشش و هم‌چنین رواندازهای مرتبط با زین شامل غاشیه^۱ یا روزینی و زیرزینی یا نمدزین اشاره داشت (تصویر ۴) و انواع بافته‌های تزئینی اسب می‌تواند رو کپلی^۲ (تصویر ۵) و تزئینات سر و پیشانی‌بند و سینه‌بند اشاره داشت. (تصویر ۶). نمونه‌های باقی‌مانده از پوشش‌های اسب در یکی دو قرن اخیر و تصاویر و نوشته‌های گذشتگان،

عشایری به حساب می‌آید و «علاوه بر نگه داشتن اسب، لباس مهمانی او نیز هست. در مجالس عروسی و یا عیدهای ملی و نیز دید و بازدیدهای رسمی، همان‌گونه که سوار ظاهر خود را می‌آراید، به آرایش اسب نیز می‌پردازد و او را به بهترین جل‌ها تزئین می‌کند» (تناولی، ۱۳۷۷، ۶۵). این رسم البته تا چندی پیش در بین عشایر رایج بود که با گذشت زمان و تغییر شیوه‌ی زندگی و بیرون رفتن تدریجی اسب از زندگی عشایر، کنار نهاده شد. این بافته تقریباً در بین همه عشایر ایرانی و همسایگان شمالی هم‌چون عشایر حوزه آسیای مرکزی (جمهوری آذربایجان)، قفقاز و آسیای صغیر، بافته شده، معمول و مرسوم است. در بین همه ایل‌ها و عشایر ایران، جل‌ها از مهم‌ترین و چشم‌گیرترین نوع دست‌بافته‌ها هم به‌لحاظ کاربرد و هم از منظر زیباشناختی به‌شمار می‌رود. این دست‌بافته با یک شکل و فرم یکسان اما با ابعادی متفاوت و با نقش‌ها و طرح‌های گونه‌گون مطابق با فرهنگ، سلیقه و باور بافنده و رنگ‌های متنوع و خاص هر منطقه، بافته می‌شود. عشایر فارس (قشقایی)، آذربایجان (شاهسون)، بختیاری، ترکمن، افشار، بلوچ، کرمانج، لرستان، کردستان، کرمانشاه، گیلان و مازندران، به بافت جل مشهور هستند. در جدول شماره ۱، نمونه‌هایی از جل‌های مناطق مختلف ایران به همراه مختصاتشان نشان داده شده‌است.

تصویر ۵: رو کپلی‌هایی با نقش سیمرغ و اژدها و گل و پیچک‌های ظریف (منبع: URL4)

تصویر ۶: تزئینات مربوط به اسب پیشانی‌بند و گردن‌بند و سینه‌بند (منبع: URL2)

جل اسب

جل‌های عشایری از آن جهت ارزشمند و گرامی است که آینه و بازتاب بخش بزرگی از سنت‌های اصیل ایرانی و انعکاسی از ارزش‌های هنری طبیعت است. این بافته، حاوی جلوه‌های تصویری غنی از میراث فرهنگی و هنری بومی ایلی و

جدول ۱: مختصات جل‌های برخی از ایل‌ها و مناطق ایران (منبع: پژوهش‌گر، ۱۴۰۱)

ایل (منطقه)	فن بافت	اندازه	رنگ‌ها	نقش‌مایه‌ها	ساختار خطی	تصویر
بختیاری	گلیم‌بافت	۱۸۳*۲۰۲ سانتیمتر	قرمز، سفید، نارنجی، آبی، خرمایی، زرد، سرمه‌ای، سیاه، خاکستری، سبز	نقوش شطرنجی و هندسی صلیبی و زنجیره چلیپا	پشم و پنبه	
کرد (بیجار)	پیچ‌بافی	۱۷۵*۱۵۶ سانتیمتر	قرمز، سیاه، سفید، زرد، کرم، سرمه‌ای، صورتی، سبز	نقوش انسانی در ترنج میانی، لوزی، انواع گل و بوته‌های هندسی و انتزاعی.	پشم و پنبه	

		پشم	طاووس، بز (بزغاله) زنجیره نقش کنگره گل‌های چهارپر، اشکال هندسی پیوسته.	سرمه‌ای، سفید، سیاه، قرمز، سبز	۱۳۵*۱۱۰ سانتیمتر	ترکیبی از گلیم‌بافی و پیچ‌بافی	بلوچ
		پشم	بخش اعظمی از زمینه نقش طاووس و کادری از آن دارای گل‌های ریز نقش برجسته	شتری، آبی، قرمز، سیاه، سفید، سبز، سرمه‌ای،	۱۴۵*۱۳۰ سانتیمتر	ترکیبی از سوزنی و گلیم‌بافی و قالی‌بری	قشقایی
		پشم و پنبه	ردیف‌هایی از نقش پروانه و گل‌های ریز چهارپر	آبی، عنابی، سفید، قرمز، بنفش، صورتی.	۱۴۷*۱۲۵ سانتیمتر	پیچ‌بافی	ترکمن (یموت)
		پشم	کوه، زنجیره سرتاسری از فرم لوزی،	قرمز، نارنجی، سفید، خرمایی، سیاه، قهوه‌ای	۱۴۴*۱۵۶ سانتیمتر	پیچ‌بافی	لُر کُهلویه و بویراحمد
		پشم	بته‌حقه، بز (بزغاله)، نقش ترمانیک، اشکال متنوع هندسی (زنجیره لوزی و دایره)	کرم، قرمز، نارنجی، سفید، سرمه‌ای، زرد خردلی، آبی، سبز سنجدی، سیاه، قهوه‌ای	۱۲۲*۱۴۲ سانتیمتر	پیچ‌بافی	کلاردشت
		پشم	نقش مایه ستاره، نقش پیکان، انواع نقوش هندسی (لوزی، مثل، دایره).	قرمز، سبز، زرد، قهوه‌ای، آبی، سرمه‌ای، سیاه، سفید، نارنجی،	۱۷۲*۱۳۴ سانتیمتر	پیچ‌بافی	افشار

فرم و جنس جل‌ها

می‌پوشاند و اندازه دو دستک به حدی است که سینه اسب را در بر می‌گیرد» (تناولی، ۱۳۷۷: ۶۵). هنگام قرارگیری جل بر روی اسب، دست‌ها از دوطرف به یکدیگر چفت می‌شوند که به نوعی نگهدارنده جل به حساب می‌آید. فرم جل‌ها به‌طور کلی مستطیل یا مربع شکل هستند (تصویر ۸) و در برخی موارد (به‌طور خاص در جل‌های ترکمن) هم دارای فضاهای اضافی یا زائده‌هایی در انتهای جل یا در قسمت گردن و یا دست‌ها و زونقه‌ای شکل است (تصویر ۹). برخی از جل‌ها دارای یک

فرم جل اسب متشکل از دو بخش "بدنه" و "دستک" است (تصویر ۷). بدنه، در واقع فضای اصلی جل است که دارای دو قسمت یا دو لُت چپ و راست می‌باشد. دستک‌ها نیز بخش‌های کوچک مستطیلی شکل است که به‌صورت جداگانه بافته و سپس به بدنه جل دوخته و متصل می‌گردد. «جل اسب تشکیل شده از یک بدنه مربع شکل و دو دستک. قسمت بدنه به‌اندازه‌ای است که تمام سطح پشت اسب را

تصویر ۹: جل‌های ترکمنی در اشکال متنوع (URL6/URL8)

تصویر ۱۰: جل‌ها با یک دستک، بدون دستک و دارای گردن‌پوش (URL9/تناولی، ۱۳۷۷: ۶۸)

تصویر ۱۱: جل اسب از جنس ابریشم و مخمل، احتمالاً تبریز، دوره قاجار، ابعاد: ۱۹۰*۱۳۰ سانتی‌متر (URL4)

تصویر ۱۲: جل اسب، فراهان، گره‌بافت (URL10)

دستک و برخی بدون دستک و در برخی نیز دارای گردن‌پوش (فضای بین دستک‌ها)، است (تصویر ۱۰). علی‌رغم تفاوت در فرم و شکل ظاهری، جل‌ها در غالب عشایر و روستاهای ایران دارای یک کالبد و ساختار مشابه است. در ارتباط با جنس جل‌ها نیز باید گفت که جل‌ها به‌طور طبیعی از پشم (دستریس) بافته می‌شدند و البته در کنار پشم، بسته به سلیقه بافنده و برای زیبایی و چشم‌نوازی بخش‌های سفید از پنبه نیز استفاده می‌شد. در این میان از آن‌جا که جل لباس اسب به‌شمار می‌رفت، هر بافنده سعی می‌کرد نهایت ظرافت و زیبایی را هم در بافت و هم در نقش‌پردازی و چینش رنگ‌ها به‌کار گیرد. ذکر این نکته ضروری است که در دوران قاجار و پهلوی و به‌واسطه وجود نگاه ارباب و رعیت، جل‌ها در طبقه اشراف و فرادست، در نهایت ظرافت و لطافت و از جنس ابریشم و مخمل بافته می‌شد که یک نمونه از آن در تصویر ۱۱، دیده می‌شود که در آن هم‌نشینی رنگ صورتی و عاجی (سفید) در کنار انواع گل و بوته و پرند به نهایت زیبایی به‌کار رفته است. ذکر این نکته نیز ضروری است که علاوه بر فن گلیم‌بافی و یا سوزنی یا سوماک‌بافی (پیچ‌بافی)، بسیاری از جل‌ها با فن گره‌بافی بافته شده‌است (تصویر ۱۲).

تصویر ۷: جل اسب، بخش اصلی و دستک‌ها (URL5)

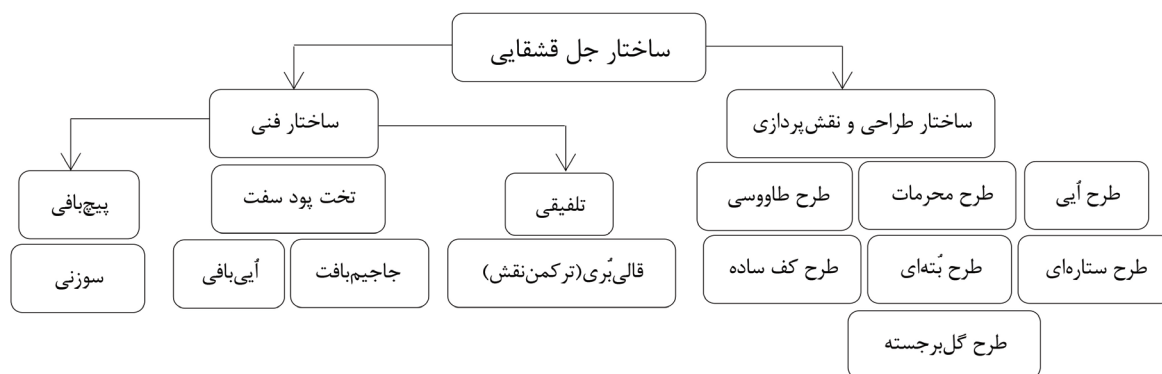

تصویر ۸: جل مستطیل و مربع شکل (URL6/URL7)

جل‌های قشقایی

منظور از ساختار زیباشناختی در این‌جا، ساختار طراحی و نقش‌پردازی جل می‌باشد. ساختار طراحی و زیباشناختی و هم‌چنین فن‌شناختی، دو مؤلفه مهم در جل‌های عشایری است. در بُعد طراحی و زیباشناختی، طرح کلی و فضای نقش‌پردازی شده مورد نظر است. این فضا مختص به نحوه قرارگیری و هم‌نشینی نقش‌ها و رنگ‌هاست. یکی از مهم‌ترین و شاخص‌ترین ویژگی‌های جل‌های عشایری و به‌طور خاص قشقایی و شاهسون، جدا از طرح و نقش و رنگ، فنون (تکنیک) بافت است. «فنون بافت، مهم‌ترین عامل در ایجاد و آفرینش نقش‌ها و طرح‌هاست و این در واقع معماری و مهندسی فرآیند بافت است. بدون فنون بافت هیچ طرح‌اندازی یا نقش‌پردازی حتا به‌صورت خلاصه، انتزاعی و پالودگی‌های ریختی، بر پهنه دست‌بافته میسر نخواهد بود» (افروغ، جوانیف چیت‌سازیان و قشقایی‌فر، ۱۳۹۵: ۸۳). ساختار بافت جل‌های عشایری در مناطق مختلف با انواع متنوعی از فنون بافت تولید می‌شوند. این فنون شامل گلیم‌بافت (تخت پود سُله)، جاجیم‌بافت (تخت پود سفت)، پیچ‌بافی (سوزنی یا سوماک) و یا تلفیقی از این نمونه‌هاست. جل‌های قشقایی از فنون بافت متنوع برخوردار

است از این رو که با انواع فنون بافت تخت‌بافت، پیچ‌بافت و ترکیبی بافته می‌شود. فنون بافت جل‌ها در قشقایی البته در گذشته بسیار متنوع بوده لیک با تغییر شیوه زندگی، نه‌تنها فنون بافت که خود جل‌ها نیز منسوخ گشته است. هم‌چنین ساختار شکلی در جل‌های قشقایی غالباً مربعی شکل و کوچک‌اندازه است. در نمودار ۱، جل قشقایی از منظر طراحی و نقش‌پردازی و رنگ‌بندی دیده می‌شود. در این‌جا و در ارتباط با جل‌های قشقایی ضروری است به جل‌های نارنجی رنگ قشقایی جدا از نوع فن بافت، نیز اشاره شود که در آن‌ها بافنده صرفاً از رنگ نارنجی یا زرد پرمایه (تصویر ۱۳) در زمینه استفاده نموده، همان‌گونه که در برخی نیز تماماً از رنگ سفید استفاده شده (تصویر ۱۴). استفاده از این رنگ گرم غالب نظیر طیفی از نارنجی، از منظر تجسمی موضوعی است که کم‌تر در بافت جل‌ها اتفاق افتاده است. چه این‌که استفاده از طیفی از رنگ‌ها و هم‌نشین کردن مجموعه‌ای از رنگ‌های گرم و سرد، یکی از ویژگی‌های رنگ‌پردازی در دست‌بافته‌های عشایری است. از منظر کیفیت دیداری (بصری) هم‌چنین در تصویر ۱۵ نمونه‌هایی از جل‌های قشقایی در طرح‌های متنوع نشان داد شده‌است.

نمودار ۱: جل قشقایی از منظر ساختار طراحی (نقش‌پردازی) و فنی (منبع: نگارنده، ۱۴۰۱)

تصویر ۱۵: انواع طرح‌های جل قشقایی بر مبنای ساختار طراحی و نقش‌پردازی (منبع: URL2,5,12,13)

تصویر ۱۳: جل‌های نارنجی رنگ قشقایی (منبع: URL11)

تصویر ۱۴: جل قشقایی، با رنگ تماماً سفید (منبع: پیشین)

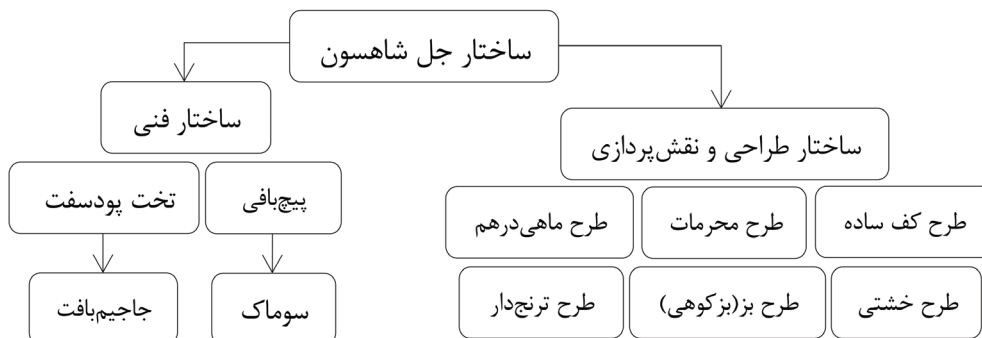
جل‌های شاهسون از منظر ساختار فنی و طراحی

جل‌های شاهسون نیز در ساختار در دو بخش قابل توضیح است. نخست ساختار طراحی و زیباشناختی و دوم ساختار فن‌شناختی شامل فنون بافت پیچ‌بافی که در اصطلاح بدان سوماک گفته می‌شود و هم‌چنین فن تخت پودسفت که در واقع جاجیم است (نمودار ۲). در جل‌های شاهسون مهم‌ترین نکته در ارتباط با فنون بافت، کاربرد وسیع فن پیچ‌بافی یا در اصلاح سوماک است. اگرچه از فن جاجیم‌بافی نیز استفاده می‌شود، لیک نظام بافندگی دست‌بافته‌های عشایر شاهسون

شکل و بزرگ پارچه دارند. در تصویر ۱۶، نمونه‌هایی از جل‌های شاهسون نشان داده شده‌است.

بر ساختار فن‌بافت سوماک استوار است. جل‌های شاهسون بر عکس جل‌های مربعی شکل قشقایی، ساختاری مستطیل

نمودار ۲: جل شاهسون از منظر ساختار طراحی (نقش‌پردازی) و فنی (منبع: نگارنده، ۱۴۰۱)

نقش‌پردازی و آراستگی در جل

زمینه دست‌بافته‌ها و به‌طور خاص جل‌ها، یکی از مهم‌ترین محمل‌ها و عرصه‌های ذوق‌آزمایی، بازتاب اندیشه و خیال بافنده عشایری و خاصه قشقایی و شاهسون است. یکی از مهم‌ترین ابعاد مورد بحث در جل‌های عشایری به‌ویژه قشقایی، بُعد زیباشناختی است که شامل نقش‌اندازی و رنگ‌بندی است (تصویر ۱۷). تزئین، آراستن و نقش‌پردازی بر پهنه دست‌بافته‌های عشایری به‌عنوان تنها هنر تجسمی ایلی، همواره در کنار کاربرد، قابل توجه بوده‌است. در نظام‌بافتندگی عشایری کاربرد و زیبایی همواره هم‌نشین‌اند. در هم تنیدگی عمل و نظر در آفرینش هنرهای بومی بر اهمیت و ارزش‌مداری این نوع از هنرها تأکید دارد. هنرمند بافنده، بافته‌ای را بر مبنای نگاه کاربردی و به قصد مرتفع نمودن ضروریات زندگی می‌آفریند و اما گامی عملی در مسیر بقا و سهل کردن زندگی برمی‌دارد. اما به‌خوبی می‌داند که می‌بایست در این مسیر، صحنه عمل به جنبه نظر پیوند داده شود تا آفرینش به کمال اکمل رسد. از این رهگذر متن و محتوای دست‌بافته‌ها را با احساس هنرمندانه، ذوق و خیال خویش، مزین و آراسته می‌کند.

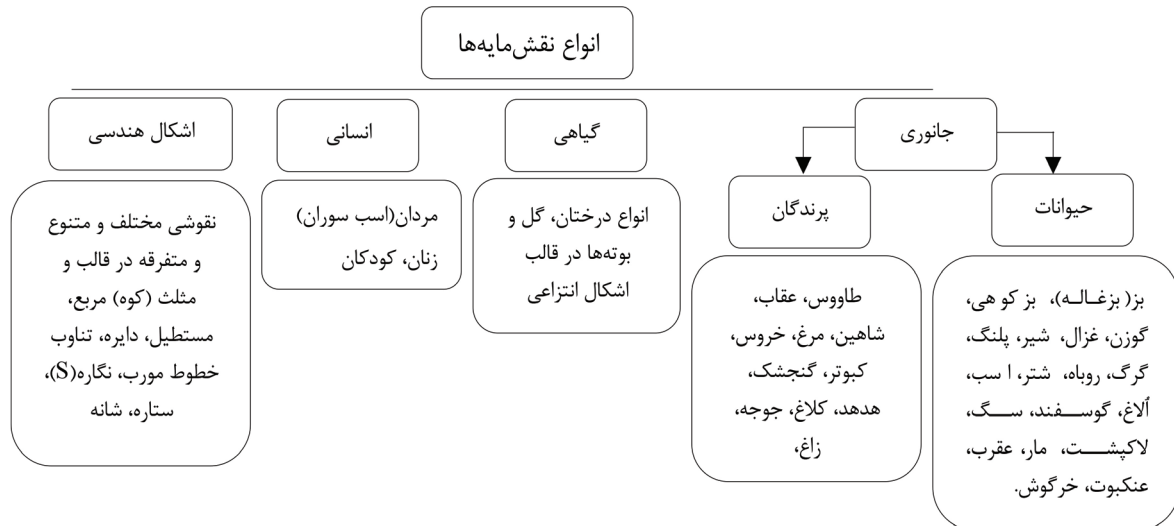
تصویر ۱۷: نقش‌پردازی در جل (URL6/URL7)

تصویر ۱۶: انواع طرح‌های جل شاهسون بر مبنای ساختار طراحی و نقش‌پردازی (URL14-17)

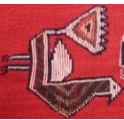

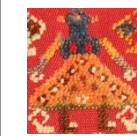

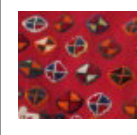
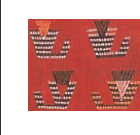
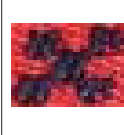

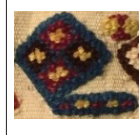

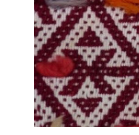
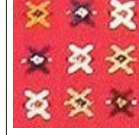
جانوری شامل دو زیرمجموعه حیوانات، پرندگان، گیاهی و اشکال هندسی، قابل تقسیم‌بندی است (نمودار ۳). در جدول شماره ۲ و ۳، نمونه‌هایی از نقش‌مایه‌های رایج در جل‌های قشقایی و شاهسون نشان داده شده‌است.

طبقه‌بندی نقش‌مایه‌ها در جل‌های قشقایی و شاهسون تزئین و نقش‌پردازی در جل‌های عشایری جذاب‌ترین بخش دیداری در این بافته‌هاست. بافندگان عشایری انواع نقوش متنوع را در قالب هندسی (انتزاعی) بر زمینه جل‌ها نقش‌پردازی می‌کند. این نقوش در چهار طبقه انسانی،

نمودار ۳: طبقه‌بندی انواع نقش‌مایه‌ها در جل‌های عشایری (منبع: نگارنده، ۱۴۰۱)

جدول ۲: نقوش جل‌های قشقایی (منبع: نگارنده، ۱۴۰۱)

							جانوری
							انسانی
							گیاهی
							هندسی

جدول ۳: نقوش جل‌های شاهسون (منبع: نگارنده، ۱۴۰۱)

							حیوانات
							پرندهگان
							انسانی
							گیاهی
							هندسی

معرفی و تحلیل نمونه‌های انتخابی

فنی شامل نقوش و رنگ‌های بکار رفته، ابعاد، فن بافت و مواد بافت در جل‌های هر ایل معرفی، بررسی و تحلیل می‌شود و سپس در پایان عناصر اشتراکی و افتراقی ارائه می‌گردد.

در این بخش جل‌هایی که به‌عنوان نمونه‌های شاخص و مطالعه موردی از قشقایی و شاهسون انتخاب گردیده که در قالب دو جدول مجزا (جدول ۵ و ۶)، عناصر و کیفیات هنری و

جدول ۵: مختصات جل‌های انتخابی قشقایی (منبع: نگارنده، ۱۴۰۱)

تصویر	فن بافت	نقش‌مایه‌ها	رنگ‌ها	ابعاد (سانتیمتر)	
	تلفیقی (گلیب‌بافی، سوزنی)	طاووس، بته جقه، گل چهارپر. کتیبه (۱۳۵۱)	سفید، قرمز، آبی، زرد، نارنجی، قهوه‌ای سیر و باز، سبز، سرمه‌ای.	۱۴۷*۱۵۰ سانتی‌متر	۱
	سوزنی	درخت‌های انتزاعی، اشکال هندسی، نقش ستاره	زرد خردلی، سفید، سیاه، قهوه‌ای، آبی، سرمه‌ای، کرم، زرد، سبز یشمی، خاکستری (بور).	۱۱۳۲*۱۳۳ سانتی‌متر	۲

تصویر	فن بافت	نقش مایه‌ها	رنگ‌ها	ابعاد (سانتیمتر)	
	تلفیقی (سوزنی، قالی‌بری)	طاووس، بز(بزغاله)، گل	قرمز، سبز پسته‌ای، سبز ماشی، صورتی، زرد خردلی، سفید، سرمه- ای، آبی.	۱۱۰*۱۴۰ سانتی‌متر	۳
	سوزنی	شیر و خورشید و شمشیر در دست و نقش مایه طاووس و گل چهارپر هندسی در حاشیه‌ها	نارنجی، کرم، سفید، سرمه‌ای، سیاه، آبی کم رنگ	۱۷۱*۱۳۸ سانتی‌متر	۴
	تلفیقی (گلیم‌بافی و سوزنی)	بز(بزغاله)، اشکال دایره‌ای و ردیف‌هایی از اشکال مربع شکل	سبز یشمی، قرمز، سیاه، سفید، زرد خردلی، قهوه‌ای، سرمه‌ای، کرم، خاکستری(بور)، آبی.	۱۵۲*۱۶۸ سانتی‌متر	۵
	رند جاجیم گل	طاووس، شیر و خورشید، گل‌های ریز چهارپر، گنجشک اشکال هندسی(زنجیره مثلث - کوه).	سفید، سرمه‌ای، کرم، قهوه‌ای، قرمز، زرد خردلی، سیاه، صورتی، زرد طلایی	۱۵۷*۱۵۴ سانتی‌متر	۶
	تلفیقی (سوزنی، قالی‌بری)	بته‌جقه، بزغاله، نقوش هندسی (زنجیره مداخل و زنجیره درخت).	قرمز، سفید، زرد خردلی، آبی، سبز یشمی، سیاه، سرمه‌ای، قهوه‌ای.	۱۷۴*۱۶۰ سانتی‌متر	۷
	تلفیقی (گلیم‌باف و سوزنی)	طاووس، آدمک(دختر، زن)، ستاره، اشکال هندسی و انتزاعی(مربع، دایره، درخت، اژدها(شکل S).	سفید، سیاه، سرمه‌ای، قرمز، خاکستری(بور)، قهوه‌ای، آبی، زرد طلایی، زرد خردلی، آبی فیروزه‌ای،	۱۷۳*۱۵۳ سانتی‌متر	۸
	آبی‌بافی	نقش کَلک	سیاه، سفید، آبی، زرد، قهوه‌ای، سرمه‌ای، سبز.	۱۵۲*۱۷۰ سانتی‌متر	۹

تصویر	فن بافت	نقش مایه‌ها	رنگ‌ها	ابعاد (سانتیمتر)	
	سوزنی	گوزن، طاووس، بز(بزغاله)، بزکوهی، آدمک(دختر، زن)، بته جقه، درخت سرو، اشکال هندسی(زنجیره‌ای از لوزی و مثلث).	آبی، سرمه‌ای، قرمز، سفید، عنابی، زرد، سیاه، قهوه‌ای.	۱۳۸*۱۷۲ سانتی‌متر	۱۰
	سوزنی	طاووس، بته جقه زنجیره اشکال ریز هندسی.	سرمه‌ای، سفید، زرد طلایی، کرم قرمز، سیاه، زرد خردلی، سبز، قهوه‌ای، عنابی.	۱۷۰*۱۵۵ سانتی‌متر	۱۱
	ترکیبی گلیم‌بافی و قالی‌بری	طاووس	سفید، قرمز، عنابی، زرد، سیاه، قهوه‌ای، سبز ماشی.	۱۲۸*۱۲۳ سانتی‌متر	۱۲
	ترکیبی (گلیم‌بافی، سوزنی و قالی‌بری)	آدمک(زن، مرد)، گنجشک، جوجه، بز(بزغاله).	سفید، قرمز، زرد طلایی و خردلی، عنابی، سبز یشمی و ماشی، سرمه‌ای، آبی، سیاه.	۱۶۰*۱۵۰ سانتی‌متر	۱۳
	تلفیقی (گلیم‌بافی و قالی‌بری)	نقش مایه درخت، شانه، گل چهارپر، اشکال هندسی مستطیل و مثلث.	زرد خردلی، سرمه‌ای، قهوه‌ای، خرمایی، آبی، سبز فیروزه‌ای، سفید، نارنجی، بنفش.	۱۵۴*۱۲۴ سانتی‌متر	۱۴
	جاجیم‌بافی (ششه درمه)	طاووس، بز(بزغاله)، ستاره و نقش "کَلک"	قرمز، سفید، سیاه، قهوه‌ای سیر و باز، آبی، سرمه‌ای، نارنجی، سبز.	۱۵۹*۱۵۱ سانتی‌متر	۱۵

جدول ۶: مختصات جل‌های انتخابی شاهسون (منبع: نگارنده، ۱۴۰۱)

تصویر	فن بافت	نقش مایه‌ها	رنگ‌ها	ابعاد (سانتی‌متر)	
	سوماک (سوزنی)	بزکوهی، بز(بزغاله)، خرگوش، لاکپشت، مگس، الاغ، سگ، اشکال هندسی، شاخ قوچ.	قرمز، آبی، زرد، نارنجی، سفید، قهوه‌ای سبز و باز، سبز، سرمه‌ای.	۹۵*۱۰۴ سانتی‌متر	۱
	سوماک	طاووس، بز(بزغاله)، اشکال هندسی (لوزی)، زنجیره پرندگان، شاخ قوچ.	قرمز شرابی، سبز فیروزه‌ای، سیاه، سفید، قهوه‌ای، زرد لیمویی، خاکستری (بور)،	۱۱۸*۱۶۷ سانتی‌متر	۲
	سوماک	طاووس‌های یک سر و دو سر، گرگ، روباه، اژدها (S شکل)، انواع ریزنقش‌های هندسی.	قرمز، سفید، زرد، صورتی، سیاه، سرمه‌ای، آبی، قهوه‌ای، کرم.	۱۲۲*۱۵۶ سانتی‌متر	۳
	سوماک	شتر، گرگ، روباه، سگ، بز(بزغاله)، اشکال هندسی نظیر زنجیره لوزی، مثلث (کوه)، ستاره، S (اژدها)، شاخ قوچ، زنجیره آدمک.	سیاه، سبز فیروزه‌ای، زرد، قرمز، آبی، بنفش، سفید، خرمایی، سرمه‌ای.	۱۱۷*۷۴ سانتی‌متر	۴
	سوماک	طاووس، بز(بزغاله)، سگ، آدمک، سیاه‌چادر، اشکال هندسی متنوع (مربع، لوزی، شش ضلعی)، صلیب (+)، نگاره S (اژدها).	آبی، قرمز، سفید، سیاه، سبز فیروزه‌ای، کرم، سبز فیروزه‌ای،	۱۶۷*۱۸۳ سانتی‌متر	۵
	سوماک	طاووس یک سر و دو سر، نگاره S شکل (اژدها)، درخت، اشکال هندسی نظیر لوزی و مثلث (کوه).	سبز یشمی، قرمز، زرد، کرم، آبی فیروزه‌ای، سفید، خاکستری (بور)، سیاه، قهوه‌ای.	۱۷۲*۱۶۱ سانتی‌متر	۶
	سوماک	طاووس، بز(بزغاله)، سگ، بزکوهی، نقش مایه ترمانیک، اشکال هندسی (مربع، مثلث)، شاخ قوچ.	قرمز، سفید، آبی، سرمه‌ای، زرد، نارنجی، سفید، سیاه.	۱۱۷*۱۶۷ سانتی‌متر	۷

تصویر	فن بافت	نقش مایه‌ها	رنگ‌ها	ابعاد(سانتی‌متر)	
	سوماک	طاووس یک و دو سر، بز (بزغاله)، روباه، نگاره S شکل (اژدها)، گل چهارپر، اشکال لوزی و مثلث، گرگ.	زرد، آبی، سیاه، صورتی، زرد خردلی، قرمز، خرمایی، سفید، قهوه‌ای.	۱۷۵*۱۵۰ سانتی‌متر	۸
	سوماک	مرغان دوسر، بز(بزغاله)، گردونه مهر، طاووس(یک و دو سر)، خورشید، قوچک، اشال هندسی لوزی و مثلث، نگاره S شکل (اژدها).	قرمز، سفید، سرمه‌ای، زرد، آبی، سبز فیروزی، قهوه‌ای،	۱۷۰*۱۰۳ سانتی‌متر	۹
	سوماک و گلیم‌بافی	طاووس، نقوش کنگره‌ای، گوزن، بز(بزغاله)، گنجشک،	قرمز، کرم، آبی، زرد، سفید، قهوه‌ای، خاکستری(بور)، زرد خردلی، سرمه‌ای، ارغوانی، سبز یشمی، خاکی.	۱۷۳*۱۲۷ سانتی‌متر	۱۰
	سوماک	طاووس، ترمانیک، سگ، ستاره هشت‌ضلعی، بز(بزغاله) قوچک، درخت زندگی. چنگک(قلاب).	قرمز، سفید، ارغوانی، خرمایی، نارنجی، زرد خردلی، قهوه‌ای، سیاه، سبز، آبی. سبز فیروزه‌ای.	۱۶۸*۲۱۴ سانتی‌متر	۱۱
	سوماک	طاووس عقاب، درخت سرو، جوجه، روباه، اشکال هندسی (ستاره چلیپا)، عقاب، سرمه-دان، گل چهارپر.	سرمه‌ای، کرم، قهوه‌ای، قرمز، آبی، خرمایی، سیاه، زرد طلایی، سفید.	۱۱۹*۱۴۴ سانتی‌متر	۱۲
	سوماک	طاووس، بز(بزغاله)، درخت انتزاعی، نگاهر (S) شکل.	قرمز، سرمه‌ای، آبی، زرد، سفید بنفش، سیاه.	۱۶۸*۱۵۵ سانتی‌متر	۱۳
	گلیم‌بافی	طاووس، بز(بزغاله)، کبوتر، اشکال هندسی(زنجیره شش ضلعی)، قوچک.	قرمز، آبی، سفید، عنابی، خرمایی	۱۸۶*۱۵۵ سانتی‌متر	۱۴

تصویر	فن بافت	نقش مایه‌ها	رنگ‌ها	ابعاد (سانتی‌متر)	
	سوماک	انسان (اسب سوار)، سگ، الاغ، گوزن، بز (بزغاله)، مار، خرچنگ، رتیل، لاکپشت، شیر، نقوش هندسی.	سفید، سرمه‌ای، قرمز، قهوه‌ای سیر، زرد، سیاه، زردخردلی، خرمایی، سبز یشمی	۱۴۴*۱۰۴ سانتی‌متر	۱۵

با رصد جل‌های قشقایی و شاهسون در قالب نمونه‌های مورد مطالعه، ویژگی‌ها و مؤلفه‌های مختص به هر ایل تبیین گردید که در جدول‌های ۷ و ۸، نشان داده شده‌است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود در مؤلفه‌های یاد شده عناصر اشتراکی و افتراقی به چشم می‌خورد. هم‌چنین عناصر متفاوت و برجسته در جل‌های هر ایل در جدول ۹ نشان داده شده‌است.

جدول ۷: عناصر دیداری در جل‌های قشقایی (منبع: نگارنده، ۱۴۰۱)

مؤلفه‌ها	
نقش (نقش مایه)	طاووس یک سر، بز (بزغاله)، گوزن، آدمک (انسان)، ستاره، اژدها (شکل S)، گنجشک، گوزن، اشکال هندسی (مربع، مثلث)، بته جقه، شیر و خورشید، نقش کلک، شکل (Z)، گل‌های چهارپر، رقص دسته جمعی زنان.
رنگ	قرمز، آبی، سرمه‌ای، زرد، زردخردلی، سبز، قهوه‌ای، نارنجی، کرم، خاکستری (بور)، عنابی، سبز فیروزه‌ای، سبز ماشی.
ابعاد	ابعاد جل‌های قشقایی از کم‌ترین تا بیش‌ترین طول و عرض: عرض (۱۶۰-۱۱۰) و طول (۱۷۴-۱۴۵) سانتی‌متر متغیر است.
فن بافت	سوزنی (پیچ‌بافی)، تلفیقی - قالی‌بری (ترکمن نقش)، گلیم‌بافی، جاجیم‌بافی (از نوع ششه‌درمه)، اُویی‌بافی.
ساختار طراحی	طرح طاووسی، محرمات، بته‌ای، کف‌ساده و یک رنگ، اُویی (نقش کلک)، گل‌برجسته، ستاره‌ای، ترنج‌دار.

جدول ۸: عناصر دیداری در جل‌های شاهسون (منبع: نگارنده، ۱۴۰۱)

مؤلفه‌ها	
نقش (نقش مایه)	طاووس (دو سر)، بز (بزغاله)، گوزن، آدمک (انسان)، گرگ، روباره، عقاب، مار، لاکپشت، اسب‌سوار نظامی، گردونه مهر، رتیل، خرچنگ، گوشواره، شاخ قوچ (قوچک)، ستاره، اژدها (شکل S).
رنگ	بنفش، ارغوانی، خرمایی، قرمز، آبی، سرمه‌ای، زرد، زردخردلی، سبز، قهوه‌ای، نارنجی، کرم، خاکستری (بور)،
ابعاد	ابعاد جل‌های شاهسون از کم‌ترین تا بیش‌ترین طول و عرض: عرض (۱۷۰-۹۵) و طول (۲۱۴-۱۲۰) سانتی‌متر متغیر است.
فن بافت	سوماک (پیچ‌بافی)، جاجیم‌بافی
ساختار طراحی	طرح کف‌ساده، محرمات، ماهی‌درهم، خشتی، ترنج‌دار، بز (بزه‌کوهی).

جدول ۹: عناصر افتراقی در جل‌های قشقایی و شاهسون (منبع: نگارنده، ۱۴۰۱)

مؤلفه‌ها	قشقایی	شاهسون
نقش (نقش مایه)	رقص دسته جمعی زنان، شیر و خورشید، بته جقه، نقش کلک	گرگ، روباه، لاکپشت، رتیل، خرچنگ، مار، اسب‌سوار، گردونه مهر، قوچک (شاخ قوچ)، طاووس دو سر، الاغ، سگ
رنگ	سبز فیروزه‌ای، سبز ماشی،	خرمایی، ارغوانی
ابعاد	کوچک‌ترین (۳۲۱*۸۲۱) و بزرگ‌ترین (۴۷۱*۰۶۱) اندازه‌ها	کوچک‌ترین (۷۱۱*۴۷) و بزرگ‌ترین (۸۶۱*۴۱۲) اندازه‌ها
فن بافت	قالی‌بری، اُویی‌بافی	سوماک
ساختار طراحی	بته‌ای، گل‌برجسته، نقش کلک.	ماهی‌درهم، خشتی

نتیجه گیری

جل‌ها، بخشی از دست‌بافته‌های عشایری است که در گذشته به‌طور گسترده و در جهت مرتفع ساختن نیازهای زندگی این قشر، بافته می‌شدند و امروزه باتوجه به تغییر شیوه زندگی عشایر، صرفاً به بافته‌هایی تزئینی، هنری و موزه‌ای تبدیل شده‌اند. در این مقاله نمونه‌هایی شاخص از جل‌های قشقایی و شاهسون بر مبنای مؤلفه‌های زیباشناختی و فن‌شناختی، انتخاب و به‌صورت تطبیقی مورد مطالعه، بررسی، تحلیل و مستندنگاری قرار گرفت. یافته‌ها و نتایج حاصل از این بررسی در راستای هدف و سؤالات مقاله به شرح زیر است. در بُعد فن‌شناختی، فنون بافت رایج در بافت جل‌های قشقایی، شامل فن پیچ‌بافی یا سوزنی، گلیم‌بافی، جاجیم‌بافی و به‌طور خاص آبی‌بافی که زیرمجموعه آن است، هم‌چنین فن تلفیقی قالبی‌بری یا ترکمن‌نقش که به گل برجسته نیز شهرت دارد و تلفیقی است از فنون یاد شده که به سلیقه بافنده اجرا می‌شود. و در جل‌های شاهسون صرفاً از بافت موسوم به سوماک و در مواردی هم گلیم‌بافی استفاده می‌گردد. در بُعد زیباشناختی که شامل نقش‌پردازی و رنگ‌بندی (هم‌نشینی رنگ‌ها) می‌باشد، در جل‌های مورد مطالعه از همه انواع نقوش (جانوری، گیاهی، انسانی، اشکال هندسی) استفاده شده‌است، لیک مقدار و میزان استفاده در جل‌های قشقایی و شاهسون متفاوت است. در جل‌های قشقایی علی‌رغم کاربرد نقوش گیاهی انتزاعی شامل درخت و بته‌جقه و یا انسان (رقص دسته جمعی زنان) و یا حیواناتی شامل گوزن و بز (بزغاله) و بزکوهی، شیر در متن جل، بیش‌تر از نقش پرنده و به‌طور خاص و غالباً از طاووس و اشکال هندسی نظیر زنجیره مثلث، مربع، لوزی و دایره و سایر اشکال بهره برده شده. در جل‌های شاهسون اما کاربرد نقوش به مراتب بیش‌تر و زمینه متراکم‌تر است. بانندگان شاهسونی بیش‌ترین بهره را از نقوش جانوری شامل حیوانات و پرندگان برده‌اند. آن‌ها از همه نقوش هم‌چون انسانی (افراد نظامی سواره، زنان و دختران)، حیوانات اهلی و وحشی (گرگ، روباه، شیر، الاغ، بز (بزغاله)، بز کوهی و حشرات (مگس، رتیل) و خرچنگ، و هم‌چنین انواع پرندگان شامل طاووس و عقاب، کبوتر و اشکال متنوع در متن جل‌ها استفاده کرده‌اند. هم‌چنین ابعاد و اندازه جل‌ها در قشقایی

مربع و کوچک و متوسط و در شاهسون مستطیل و بزرگ می‌باشند.

پی‌نوشت‌ها

۱- پوشش دیگری که مرتبط با اسب است اما در ادبیات مربوط به فرش از قلم افتاده، غاشیه است. غاشیه خود یک نوع تزئین است اما کاربرد آن به کلی با دیگر زین‌پوش‌ها فرق دارد. از این‌رو که زین‌پوش‌های دیگر برای نشستن ساخته شده و حالت بالش و کوسن دارد حال آن‌که غاشیه صرفاً یک زین‌پوش تشریفاتی است و زمانی روی زین انداخته می‌شود که سوار از آن پیاده شده باشد (حکم روکش یا چادر ماشین). لذا ابعاد غاشیه به مراتب بزرگ‌تر از زین‌پوش است (تناولی، ۱۳۷۷: ۷۵).

۲- در گذشته‌ها به‌ویژه در دوران صفوی استفاده می‌شد و این در نگاره‌ها و نقاشی‌های آن دوره نمودار است. البته این نوع از پوشش در بین عشایر دیده نشده است.

۳- کهن‌ترین اسب‌پوش‌های نمدی تورانی و نیز اسب‌پوش‌های بافته‌شده ایرانی در مقابر پازیریک پیدا شده‌است. برای اطلاعات بیش‌تر رجوع کنید به: تناولی، پرویز، ۱۳۷۷، جل‌های عشایری و روستایی ایران، تهران، انتشارات یساولی.

منابع

- افروغ، محمد، ۱۳۹۹، بررسی و تحلیل نقش طاووس در جل‌های قشقایی، فصل‌نامه پژوهش‌های ایران‌شناسی، ش ۱، ۲۳-۱.
- افروغ، محمد، اصغر جوانی، امیرحسین چیت‌سازیان، فتحعلی قشقایی‌فر، ۱۳۹۵، عوامل مؤثر بر انتزاع نقوش دست‌بافته‌های قشقایی، ماهنامه علمی پژوهشی باغ نظر، ش ۴۵، ۹۰-۷۷.
- پرهام، سیروس، سیاوش آزادی، ۱۳۷۱، دست‌بافته‌های روستایی و عشایری فارس، ج ۲، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- تناولی، پرویز، ۱۳۷۷، جل‌های عشایری و روستایی ایران، تهران، انتشارات یساولی.

منابع تصاویر

- تناولی، پرویز، ۱۳۷۷، جل‌های عشایری و روستایی ایران، تهران، انتشارات یساولی.

- URL10: www.brianmacdonaldantiquerugs.com.
- URL11: www.liveauctioneers.com.
- URL12: www.dorotheum.com.
- URL13: www.secureservercdn.net.
- URL14: www.laurosnamai.lt.
- URL15: www.chairish.com.
- URL16: www.peterpap.com.
- URL17: www.skinnerinc.com.
- URL18: www.hajjibaba.org/rugs/afshar-horse-cover/
- URL1: www.upload.wikimedia.org.
- URL2: www.pinterest.com.
- URL3: www.auction.fr/en/lot.
- URL4: www.rippon-boswell-wiesbaden.de.
- URL5: www.nazmiyal.com.
- URL6: www.azerbaijanrugs.com.
- URL7: www.1stdibs.com.
- URL8: www.collection.maas.museum.
- URL9: www.worthpoint.com.

A comparative study of Qashqai and Shahsavan horse covers Abstract

Mohammad Afrough¹

1- Assistant Professor of Arak University, Carpet Education Department (Corresponding Author)

DOI: 10.22077/NIA.2022.4492.1499

Abstract

This article has a less theoretical aspect, so it has been written with a field view and relying on searching on reputable sites and galleries. horse cover, is one of the most practical nomadic weavings that has not been researched yet. horses cover although they have been practical, but patterning and creating a variety of geometric and abstract patterns derived from nature and the environment around the weaver and dye them using natural dyes, reveals the aesthetic dimension of these weaves more than the past. the qashqai and Shahsavan tribes are two tribes that weave designed of horse covers, have a high reputation. in this article, it is tried to be paid introduce, analyze and document the technological and aesthetic dimensions with a comparative approach and selection of significant examples horse covers these nomads. some of the findings are as follows: weaving techniques in qashqai horse of covers are more diverse and more than shahsavan horse of covers. in weaving qashqai horse covers is used to the following techniques: pichbafi(souzani), ghalibori(torkamman naghsh), jajimbafi(oyyibafi) and combination of these techniques. but in weaving shahsavan horse covers is used to pichbafi of technique which is called Sumak and in some cases, kilim weaving. there is also more variety in design in shahsavan horse covers. in the use of colors, weavers of the two tribes have often used the same colors. while shahsavan horse covers is large and rectangular, but qashqai horse covers are small and usually square. this article is a qualitative and basic research and the research method is descriptive-analytical. the method of data collection is simultaneously library and search of reputable sites and galleries.

Purpose of the research

Identifying, introducing, reviewing, analyzing and documenting the technological and aesthetic dimensions of Qashqai and Shahsavan horse covers.

Research question

What are the technological (aesthetic) and aesthetic (motifs and colors) parameters Qashqai and Shahsavan horse covers?

Key words: Nomads, Qashqai, Shahsavan, hand woven, horse cover, motif, color.

1- Email: m-afrough@araku.ac.ir